

TANULMÁNYOK

GÁLÉVA

A PÉCSI FEGYVERMŰVESSÉG TÖRTÉNETÉHEZ

A magyarországi fegyverművesség dokumentumait feldolgozó tanulmányok arról nánuskodnak, hogy Pécs és Baranya megye a kevéssé kutatott területek közé tartozik. Ezt a hiányt szerettük volna pótolni a pécsi fegyverművességre, a fegyverkészítő mesterekre vonatkozó források, sajtótermékek, publikációs adatok összegyűjtésével és feldolgozásával. Már e feltáró munka első szakaszában meglepően sok adatra bukkantunk, s szeretnénk ezeket – e tanulmány keretében – közzétenni, vállalva azt is, hogy a későbbi kutatók módosíthatják a helyi fegyverművességről eddigi ismereteink alapján alkotott képet.¹

Pécs középkori fegyverműves iparáról csak kevés, és főként közvetett adatunk van. Abban biztosak lehetünk, hogy fegyverműveseknek lenniük kellett a városban, illetve a püspökvár szolgálatában. Minden bizonnyal szükség volt a löszerek pótlására, a fegyverek karbantartására is. Haas Mihály említi, hogy „Zsigmond pécsi püspöknek 1496-ban 25 sátor cigánya volt Bolgár Tamás előjárósága alatt, golyók és hadiszerek készítése végett (pro faciendis globulis pixidum, sive aliis instrumentis).”²

A középkori fegyverművesség létezését feltételezzük arra gondolva is, hogy a Mecsek-hegységben nem csak szén-, de vasérclelőhelyek is ismertek, vagyis a harci eszközök készítéséhez a nyersanyag is rendelkezésre állhatott. Pusztakisfalú hematit-, Zengővárkony limonit-, Vasas szferosziderit-előfordulásai a középkori kohászati technikák közül az ún. bucaeljárással feldolgozhatók voltak. Ennek nyomára is sikerült rábukkanni Vasas belterületén, a lelőhely koráról annyit lehetett megállapítani, hogy a XIII. századnál nem korábbi.³ Elgondolkodtató továbbá a fegyverműves szakmákra utaló személynévanyag előfordulása a török kor kezdetének adóösszeírásaiban. Az 1554 decemberében megkezdett dzsizjeadó-összeírás – végleges formája 1556-ban készült el – szerint a belvárosban Csiszár és Paizsjártó nevű adózók is laktak.⁴ Feltételezzük, hogy esetleg ők, vagy néhány generációval korábban élt elődeik, a nevükben is fennmaradt mesterséget űzhették.

¹ Szeretném megköszönni Temesváry Ferencnek, hogy engem a fegyvertörténet- és fegyverművesség-kutatás irányában elindított, szakmai segítségével támogatott. Sokat köszönhetek a levéltárban, könyvtárban és múzeumban dolgozó kollégáimnak és külön köszönettel tartozom Tarján Gábornénak a latin nyelvű források fordításáért, valamint Sonkoly Károlynak, Nagy Imre Gábornak, B. Horváth Csillának és Raymann Jánosnak, akik saját gyűjtésű adataikat bocsátották rendelkezésemre; Márfi Attilának a levéltári források feltárásában, értelmezésében nyújtott sok segítséget köszönöm.

² Haas Mihály: Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben. Pécs, 1845. 167. o.

³ Szemán Attila: A középkori mecseki vasércbányászat. *Bányászati és Kohászati Lapok. Bányászat.* 122. évf. (1989) 6. sz. 411–414. o.

⁴ A két adatközlő forrás eltér egymástól. Vass Előd publikációjában a Szt. László mahallében Csiszár, a Kis utca mahallében Csiszár, a Szt. Ferenc mahallében Csiszár és Pajzsjártó, a Köhíd mahallében Pajzsjártó nevű személyekről történik említés, Káldy-Nagy Gyula tanulmányában a Szent Ferenc utca mahallében Paizsjártó Iván, a Szent Ferenc mahallében Paizsjártó Márton, Paizsjártó Mihál és Csiszár Alberd kerül említésre. (Az utcarészeket a törökök a „mahalle” szóval jelölték.) Vass Előd – Szita László: A török hódoltság alat-

A fegyverkészítő iparra vonatkozóan néhány adatot a török hódoltság korából is ismerünk. „Pécssett a kiemelten fontos várak minden jellemzőjét megtaláljuk” – írja Hegyi Klára „Pécs török katonái” című cikkében.⁵ Az őrség jó háromnegyede magas harcértékű alakulatokból állt. A katonákat kiszolgáló kisegítő alakulatok közt találjuk az iparosokat is, akik ugyanúgy zsoldot kaptak, mint a harcosok. 1543-ban ezekben az alakulatokban hét⁶ bombakészítő, öt kovács, tizenkét ács tevékenykedett, és a forrás (a vár első védőseregének részletes zsoldlistája) megemlékezik egy puskatuskészítőről is.⁷ Míg 1543-ban a várban nem szolgáltak martalócok, addig 1553-ban – amellet, hogy a lovasok és a másodrangú gyalogosok (azabok) száma is jócskán csökkent – 112 martalócot is találunk, akik zömmel rációk voltak, s egyikük puskaművességgel foglalkozott.⁸ Szigetvár eleste (1566), illetve a drinápolyi békekötés (1568) után Pécs szerepe is fokozatosan megváltozott. Megszűnt önmagában álló határvár lenni, így őrsége is egyre csökkent. (1543-ban kb. 900 fő, 1622-ben 177 fő.) A kiszolgáló személyzet is lepadt (négy ácsból, 3 kovácsból, öt raktárosból és egy órásmesterből [!] állt), fegyverművest már nem találunk közöttük.⁹

A túlzásairól híres világotazó, Evlia Cselebi, aki 1663-ban érkezett Pécsre, a dómról írja, hogy „telides tele van oszmán hadiszerekkel”. Ugyanő a város lakosait így jellemzi: „Valamennyi lakos a határszéli öltözködés szerint, a mellen és ujjakon ezüstgombos rövid dolmányt, nagyon szűk, kapcsos nadrágot, selyemszövetből való övet és magas sarkú erős lábbelit visel, fejükön fehér posztóból készült prémes kalpagot hordanak s felfegyverkezve járnak. Fegyvereik a kard, nyelves buzogány, dárdá és nehéz buzogány ... derekukon kövekkel kirakott kötél- vagy gyapjúöv van és ... kurt nevű késeket hordanak. A könnyű sereg katonáinak (levend) kezében buzogány van.”¹⁰

Pécs, mint szandzsákbégi központ, a hódoltsági területen belül közigazgatási székhely, kereskedelmi centrum, az állandó mozgásban lévő katonaság megállóhelye, békésebb élet színtere lett, ahol feltételezhetően a lakosság és a katonaság igényeit kiszolgáló, fegyvereket készítő, javító és karbantartó mesterek is jelen voltak.¹¹ Ezt azonban a további kutatásoknak kell majd alátámasztaniuk, vagy megcáfolniuk.

A Pécs török megszállás alóli felszabadulása (1686) utáni időszak egyben a céhek újjáéledésének korszaka is. A helyi fegyverművesek nem alkottak önálló céhszervezetet, de ezen nem is csodálkozhatunk, hiszen az országos példák azt bizonyítják, hogy a fegyverkészítéssel foglalkozó mesterek leggyakrabban más iparágakhoz kapcsolódtak, illetve vegyes céhekbe tömörültek.¹²

ti város és a felszabadító háborúk. 1526–1686. In: Pécs ezer éve. Szemelvények és források a város történetéből (1009–1962). Főszerk. *Márfi Attila*. 67–68. o.; *Káldy-Nagy Gyula*: Baranya megye török adóösszeírásai. (Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 103. szám.) Budapest, 1960. 13–14. o.

⁵ Hegyi, 1999/a. 14. o.

⁶ Hegyi Klára idézett tanulmányában (1999/a.) két bombakészítő szerepel!

⁷ Hegyi, 1999/b. 95. o.

⁸ Hegyi, 1999/b. 97. o.

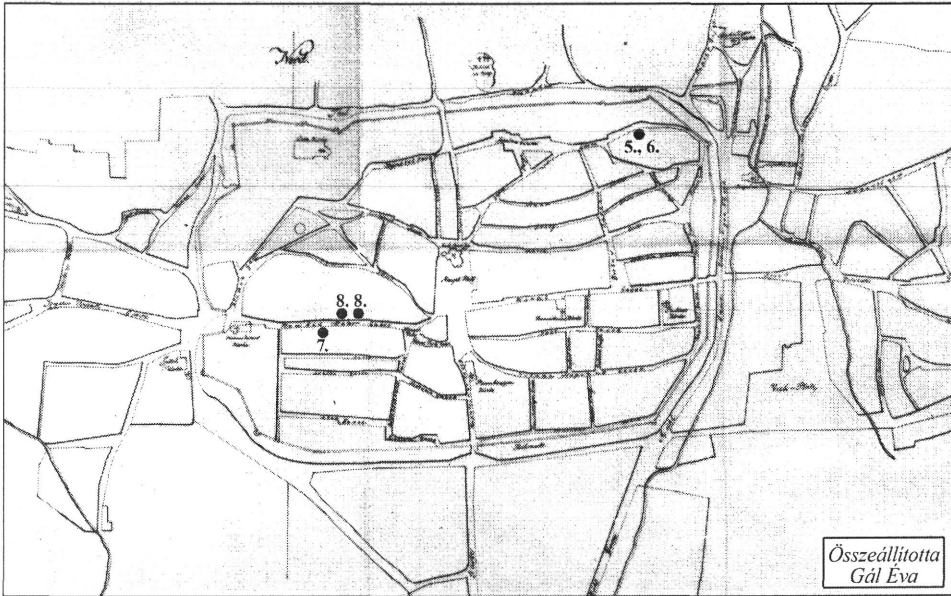
⁹ Hegyi, 1999/a. 16. o.

¹⁰ Evlia Cselebi török világotazó magyarországi utazásai 1660–1664. Budapest, 1985. 227., 234. o.

¹¹ *Gerő Győző*: Pécs török kori emlékei. Pécs, 1962. 13–14. o.; *Szabó Pál Zoltán – Rúzsás Lajos*: A török Pécs. Pécs, 1958. 34. o.

¹² A kardkovácsok, kardverők, más néven a kardcsiszárok mestersége a kovácsipar egyik jelentős, önálló sult ága volt, melybe a kés- és törkésítés is beletartozott. Később a késesek különváltak, és vagy önálló céhbe,

Fegyverművesek Pécssett a XVIII. században

5. Sablar János, 6. Sablar Iván, 7. Bogovits Tamás, 8. Pohárnik Mihály

(A sorszámok a fegyverművesek adatait tartalmazó összefoglaló táblázat sorszámaival egyeznek.)

A céhes korszakban a fegyverműveseinkre vonatkozó források felkutatásakor tehát ki kell szélesítenünk a kört más mesterségek – elsősorban a lakatosmesterség, a kovácsmesterség és az ötvösség –, illetve a fegyverműveseket is tömörítő vegyes céhek vizsgálatára is. Pécssett a fegyverműves szakmák képviselői közül az 1686 és 1872 közti időszakban csak kardcsiszárokat és puskaműveseket, illetve ágyazó mestereket¹³ ismerünk.

nagy más iparosokkal együtt (mint pl. Pécssett, 1843-ban) vegyes céhbe szerveződtek. Magyarországon az egyetlen ismert önálló csiszárcéh Marosvásárhelyen alakult meg. Kardkovácsaink főként a szíjgyártókkal, nyergesekkel, ritkábban az íj-, kopja- és pajzsgyártókkal voltak egy céhszervezetben. A lakatgyártók már a XV–XVI. században külön céhekbe tömörültek. A mesterségnek három specializált ága alakult ki, a pléhműesség köréhez tartozott a záruk, lakatok, kulcsok, ablakrostélyok, csizmapatkók készítése, az ónasműesség (fejérműesség) mesterei buzogányokat, kengyeleket, sarkantyúkat gyártottak, míg a tisztítottműesség művelői szekercék, csákányok készítésével foglalkoztak. Rendszerint a lakatosok szervezetén belül dolgoztak a puska- és pisztolykészítő puskaművesek is. A céhpecsétek és céhbehívó táblák puska- és pisztolyábrázolásai bizonyítják, hogy pl. a győri, szombathelyi, veszprémi, szépsi, miskolci, soproni és pécsi puskaművesek a lakatoscéh kebelében működtek. Kassán a puskaművesek a XV. században a lakatosokkal, majd később önállóan alkotnak céhszervezetet, de az 1727. évi limitatio szerint akkor ismét a lakatoscéh keretébe tartoztak. Debrecenben pedig a XVII. század elején a lakatosok csatlakoztak a fegyverművesekhez, majd 1651-ben az ötvösöknek is engedélyezik a fegyverkészítést. *Nagybáky Péter: A magyarországi céhes kézműipar jelvényei.* Budapest, 1995. 38–42. o.; *Lugosi–Temesváry, 1989.* 15. o.; *Temesváry, 1963.* 109. o.

¹³ A specializáció mértéke az ipari-technikai fejlettségi szint mutatója is. Így például egyes hazai városainkban a pisztoly- és puskaágyazat készítése, önálló szakmaként, az ágyazó mesterek tevékenysége lett (Kő-

Kardkovácsaink céhes kereten belüli helyét egyelőre még nem sikerült tisztázni, feltételezzük, hogy a kérdés megválaszolásához a helyi kovácscéh vizsgálata visz majd közelebb. A három kardkészítő mester (Sablar János, Sablar Iván és Pohárnik Mihály) a XVIII. században élt, a Sablárok a Papnövelde utcában (Sebastiani gasse), Pohárnik pedig a Ferencesek utcájában (Szigether gasse) lakott (és dolgozott?).¹⁴ Munkáik sajnos éppúgy nem ismertek, mint ahogy puskaműveseinktől sem maradtak fenn – eddigi tudásunk szerint – jelzett, illetve ismert darabok.

A pécsi lakatoscéh pecsénymata 1697-es évszámmal Pécs város ún. adóslevelén. A BML gyűjteménye. Fotó: Kőhegyi Zoltán.

Pécsett puskaműves mesterrel (Bogovits Tamás személyében) először 1784-ben találkozunk a forrásokban.¹⁵ Az első adat elég későinek tűnik, de ez abból a tényből fakad, hogy a XVIII. századtól e mestereket a pécsi lakatoscéh soraiban kell keresnünk, amely

szeg, Sopron, Pozsony, Pécs), míg más városokban (pl. Kassa, Debrecen, Szeged, Temesvár, Esztergom, Arad, Újvidék, Győr) a két szakma nem vált szét. L. Eperjessy, 1988. Függelék; A pécsi adatra Sonkoly Károly hívta fel figyelmemet, amelyet ezúton is szeretnék megköszönni. BML Pécs város tan. ir. 2373/1805. Tabella Opificum. Eszerint 1805-ben városunkban 2 puskaágyazó mester dolgozott 3 legénnyel és 2 inással.

¹⁴ Itt jegyezzük meg, hogy a mesterségre utaló nevek a XVII. század végén – XVIII. század első felében már átalakulóban voltak, a Szablár-Sablar-Szablyár-Csiszár-Csisar név nem biztos, hogy valóban kardcsiszárt takar. Ezért nem vettük számításba Csisar Balázs személyét (eml. 1695), mert a forrás nem szól arról, milyen foglalkozást űzött. Az említett Szablar Jánost és Sablar Ivánt viszont a források kardkovácsként (framifactor) jelölik meg. Minderről l.: BML Conscr. 1712. cédulagyűjtemény; Madas, 1978. 393., 394., 615. o.

¹⁵ Bogovits Tamást egy forrás már 1779-ben említi, mint puskaműves legényt. BML Pécs város Tan. ir. 1779/2. Megköszönöm Sonkoly Károlynak, hogy e forrásra felhívta a figyelmemet.

– a Pécs város adóslevelén¹⁶ fennmaradt céhpecsét nyomatának dátuma szerint – 1697-ben (vagy azelőtt?) alakult meg. (*L. az előző oldalon.*) Megújított céhlevelüket Mária Teréziától kapták 1750-ben.¹⁷ Ez a latin–magyar nyelvű privilégiumlevél igen becses forrás számunkra, a 21. cikkely ugyanis arról tudósít, hogy a kovácsmestereket eltiltották többek között a lakatosok termékei közé tartozó puskák készítésétől, ami ékes bizonyítéka annak is, hogy a kovácsmesterek is foglalkoztak fegyverkészítéssel, különben nem kellett volna ilyen kitüntetett figyelmet fordítani e munkától való eltiltásukra.

A 21. articulus így szól: „Az kováts mester embereknek tilalmaztatik, hogy említett mester emberek munkáit, tudni-illik iszkápát, puskakot, zavár-táblákat és többeket e-féléket kovátsolni ne-merészellyenek, ha pedig ezen rendelés ellen tovább is tselekednének, tehát az Magisztrátusnál panasz tétessék ellenek.”¹⁸

Valószínű, hogy a céhprivilégiumot kérő mesterek már évekkel a céhlevél tényleges kiadása előtt benyújthatták kérelmüket, ugyanis 1750-ben – a céhlevélben név szerint felsorolt kilenc mester közül – épp a céhmester, Bencsok Márton már nem élt (1747-ben hunyt el).¹⁹ A pécsi lakatosok és puskaművesek egy céhbe szerveződését még egy forrás bizonyítja. Pécs város – már említett – adóslevelén, a lakatoscéh pecsétnyomatán a keresztbe tett két kulcs, a lakat és egy sarkantyú mellett két pisztolyt is ábrázoltak.

Felmerül a kérdés, vajon meddig működtek puskaműveseink a lakatos céhen belül?²⁰ Pécs város tanácsának jegyzőkönyvéből és az Országos Levéltárban őrzött két levélből tudjuk, hogy 1805-ben, amikor az uralkodó – I. Ferenc – beszédette a régi céhszabályokat, a lakatos céhlevél eredeti példányát Rosinger Máttyás lakatosmester és Bugovics György puskaműves mester adta át a város tanácsának.²¹ 1843-ban épp erre hivatkozva kérnek új privilégiumlevelet, de ekkor már „Az itthelybeli egyesült lakatos, puskagyártó, órás, ráspolymetsző, késcsináló és szerszámkészítő céhbeli mesterek” kéréséről van szó.²² Eszerint tehát a puskaműveseket is tömörítő lakatos céh valamikor 1805 és 1843 között más fémműves szakmákkal kibővülve vegyes céhhé alakult. Feltehetően a felsorolt mesterséget űzők kis létszáma tette indokolttá ezt a lépést, de gondolhatunk arra is, hogy e vegyes céh keretei között működő iparosok termékeikkel segíthették is egymás

¹⁶ BML Pécs város ún. adóslevele, 1743.

¹⁷ Eredetije: ELTE Könyvtár, Kézirat- és Ritkaságtár, Céhlevelek XXVIII/18.

¹⁸ L. a 17. jegyzetet. Iszkápa (iszkába), ném. Klammer = kapocs, szorítóvas. L. *Szamota*, 1902. 203. o.; zavár = zár, A Bethlen Gábor-féle 1627. évi Árszabályzatban találkozzhatunk e szóval: „Egy Jó Aytóra való závárt, vásári művet mindenestül, hozzávalójával együtt hatvan pénzen” lehetett megvásárolni. L.: *Temesváry*, 1963. 116. o.

¹⁹ Bencsok Martinus, faber serarius, 1695-ben született, s 52 éves korában hunyt el Pécsen, 1747. nov. 30-án. Neje, Elisabetha 1698-ban született, s 1748. jan. 16-án hunyt el, 50 éves korában. BML Belvárosi Plébánia, Halotti akv. 1707-1757. 399/1747., 15/1748. Megköszönöm Márfi Attilának az adatok felkutatásában nyújtott segítségét.

²⁰ Az első név szerint ismert puskaműves (Bogovits Tamás) mesterként 1784-ben bukkan fel a forrásokban. Ez a dátum igen későnek tűnik, hiszen a lakatos céhpecsét (1697-es évszámmal jelzett) pisztolyábrázolása sejteti, hogy már a XVII. század végén, a XVIII. század első felében jelen voltak e céhben városunk pisztoly- és puskakészítő mesterei. Bízunk abban, hogy a további kutatómunka nyomán az 1784 előtti fegyverművesek kilétére is fény derül majd.

²¹ BML Protocollum Liberae Regiaque Civitatis Q-E. Anni 1805. Jkv. 2133. MOL Acta Generalia A 39. 1843/N.6587.: 1843. II. 25.: a pécsi egyesült céh levele Pécs város tanácsához az új privilégiumlevél kiadása ügyében és Pécs város tanácsának levele ugyanebben az ügyben a Magyar Királyi Helytartótanácsához.

²² L. a 21. jegyzetet.

munkáját. (Pl. a reszelővágók munkáira a puskaműveseknél biztos kereslet mutatkozott.) A közös céhszervezetbe tömörült mesterek 1843-ban kapták meg az uralkodótól az új céhszabályokat tartalmazó privilégiumlevelet.²³

A fegyverkészítésbe feltehetően városunk aranyművesei is bekapcsolódtak. 1724-re datált privilégiumlevelük, amely a budai anyacéh mintájára készült (és szerencsés módon német–latin, illetve horvát nyelvű átiratban is fennmaradt), remekmunkaként egy kehely mellett egy török és egy magyar, drágakövekkel, gyémántokkal, rubinokkal díszített szablahüvely elkészítését írja elő.²⁴ Figyelemre méltó a céhlevél 20. cikkelye is. Horvát átirat: „Magyar és német helyeken minden pécsi ezüstművesnek engedélyezve van, hogy ezüsből újonnan készített aranyozott lóhámokat és a lóra szükséges más, ezüsből, úgyszintén aranyból készített vereteket a kard és a löszertáska bőrvőre ráhelyezze.” A német nyelvű céhszabályzat azonos részét Römer F. Ferenc így közli: „Megengedtetik, hogy egyedül az aranyművesek árulhassanak török, rác, magyar és német módra készült új ezüst szabályakat, löszerszámot, valamint ezüst, vagy arannyal díszített bőrvőket, kardokat és tölténytartó szíjakat, anélkül, hogy a szíjgyártók ezért őket bántassák.”²⁵ E tény sejteti, hogy a díszes fegyverek készítésére is volt helyi kereslet.²⁶

Hogy mit is készítettek puskaműveseink, arra egy közvetett adatunk van. Baranya vármegye 1813. évi limitációja²⁷ szól a puskaművesek termékeiről, és azok áráiról:

Puska művesek		
1.	Egy közönséges vassal kirakott uj tsövű Puska	8 ft
2.	– hasonló öh tsövű Puska	6 ft
3.	– közönséges rézzel kirakott Puska	10 ft
4.	– pár közönséges Pisztol	8 ft
5.	Karabin	8 ft
6.	Közönséges Puska Szerszám	2 ft
7.	Puska vesző közönséges fábul	15 den.
8.	Vasbul való pisztol vesző	20 den.
9.	Fábul való pisztol veszőnek párja	20 den.

²³ MOL Magyar Kancelláriai Lt. A 74. Liber Coehalium II. 919–920. A forrásra hivatkozik *Dr. Szádeczky Lajos*: Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon II. Budapest, 1913. 294. o.; *Eperjessy Géza*: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon. 1686–1848. Budapest, 1967. 221. o.

²⁴ A horvát nyelvű, valamivel később keletkezett átiratban már nem szablahüvely, hanem egyszerűen szablya szerepel. *Retzler Pálné Gál Éva*: Ötvösök Pécssett I. In: Tanulmányok Pécs Történetéből, 5–6. Pécs, 1999. 74. o.; *Retzler Pálné Gál Éva*: Gondolatok a pécsi aranyművesek céhleveléről. *Pécsi Szemle*, 1999. tavasz. 30–33. o.; *Somogyi Árpád*: Pécsi szláv ötvösök a XVII–XVIII. században és céhlevelük. In: JPMÉ 1965. Pécs, 1966. 269. o.

²⁵ *Römer F. Ferenc*: A hazai ötvös-céhnek szabályai. 3. befejező közlemény. *Századok*, 1877. 795–815. o.

²⁶ A fegyverek aranyból, ezüsből, vagy aranyozott rézből készült díszítményeinek aranyművesek-ötvösök által való készítése általános jelenség, nem helyi specialitás.

²⁷ JPM Limitatio 1813. Ltsz.: NY.79.81. Az 1659:LXXI. tc. a vármegyét bízta meg az árak szabályozásával. *Dr. Lippay István*: Az ipartestületekről és az ipartestületek országos központjáról. A céhszabályok jogtörténeti fejlődése, valamint az 1932. évi VIII. törvénycikk magyarázata. Budapest, 1932. 19–20. o. A publikációk kiemelik, hogy a limitációkban mindig csak az átlagfegyverekre vonatkozó adatokat, árakat láthatjuk, s persze ezen átlagfegyverek között voltak „közönséges” és „cifra” darabok is. *Lugosi-Temesváry*, 1989. 22. o.

10.	Puska tisztítástul	40 den.
11.	Puskának pallérozásátul	1 ft
12.	Pallérozott puska srófért	5 den.
13.	Puska atzélért	25 den.
14.	Detto sárkányért sroffal együtt	60 den.
15.	Az egész puska ágyazásért	3 ft
16.	Fél ágyazásért	1 ft 50 den.
17.	Gyújtó Lyuknak aczéllal való béöntéséért	25 den.”

Amint látjuk, puskaműveseink készítettek puskákat, pisztolyokat, a lovasság körében használatos könnyű, rövidcsövű puskát, a karabélyt, fa és vas töltővesszőket, végeztek ágyazást, valamint fegyvertisztítást, -pallérozást (ez a politúrozást jelentette)²⁸ és srófolást is. Egy 1866-os adat szerint fegyverjavítással is megbízták a pécsi puskaműveseket. Baranya vármegye alispáni iratai között található az a forrás, mely szerint Bogovits Antal, aki 1865 előtt a vármegye számára dolgozott, 1865-ben, a Hegyháti járás főszolgabírája által hozzá küldött kettétört agyú, kétcsövű foglárfeegyvert javított meg. Mivel ebben az évben már nem ő volt megbízva a vármegye részére végezendő fegyverműves munkákkal, a főszolgabíró, aki e tényről nem tudott, az alispánhoz fordult kérelmével (1866-ban) a Bogovits mesternek járó 8 forint munkadíj kifizetése érdekében.²⁹

Az 1872 előtti időszakból név szerint ismert puskaművesek Bogovits Tamás, Bugovics György, Bogovits Antal, Bogovits János, Bogovits Keresztély, Raimer József, Kalupnik Ferenc, Haaz Antal és Schlott János.

Pécs város tanácsának iratai közt találhatunk egy érdekes forrást, amely 1779-ben keletkezett, s a későbbi puskaműves mesterről, Bogovits Tamásról, mint legényről tudósít.³⁰ Azt nem tudjuk, honnan érkezett városunkba, de az ismert, hogy Pécssett szándékozott letelepedni, s a lakatoscéh kebelében puskaműves mesterként dolgozni. A céh azonban halogatta felvételét, s nem adtak lehetőséget a remek elkészítésére sem. Sőt, még azzal is érveltek, hogy a megyéspüspök székehez nyújtanak be tiltakozást felvétele és letelepedése ellen. (Ne felejtjük el, hogy Pécs csak egy évvel később, 1780-ban lett szabad királyi város!) Bogovits Tamás mindezt egy, a város tanácsához írott levelében panaszolja el, amelyben egyébként, nagyon taktikusan, a megszokott megszólítási formula („Tekintetes Tanács!”) helyett már a „Nemzetes Tanácsnak” szánja sorait. A város tanácsa 1779. július 9-én született határozatában utasította a lakatos céh elöljáróit, ne támasszanak akadályt Bogovits Tamás remeklése ellen, s ha megfelelt, vegyék fel a céh tagjai közé. Tudják, hogy ez ellen a céh tiltakozni fog, de ezt nem akadályozzák meg. Őfelsége céhszabályzatára hivatkoznak, amely összhangban áll a tanács döntésével is. Pécs város közel nyolcvan éves küzdelem után szerezte meg a szabad királyi városi rangot. Ez a forrás e küzdelem utolsó stációjában született. Figyelemre méltó, hogy a tanács

²⁸ Szamota, 1902. 741. o.

²⁹ BML Baranya vármegye alispáni iratok 5417/1866., 5945/866., 4702/866. Megköszönöm Raymann Jánosnak, hogy az adatra felhívta a figyelmemet.

³⁰ BML Pécs város tan. ir. 1779/2. Megköszönöm Sonkoly Károlynak, hogy e forrásra figyelmemet felhívta.

határozatából, a megfogalmazás hangvételéből már itt sugárzik az a magabiztosság, amit csak később, a püspöki földesúri fennhatóság alól való felszabadulás után várhatnánk.

Fegyverműveseink a belvárosban laktak, részben a Ferencesek utcájában és az attól délre eső utcákban, egy mester pedig a Munkácsy Mihály (egykori Nepomuk) utcában.³¹ A Ferencesek utcája a várost kelet–nyugati irányban átszelő „főútvonal” részét képezte, ahol sok iparos műhelye helyezkedett el. Nem véletlen, hogy a fegyverművesek egy részét is itt találjuk.

Hogy egy időben hányan dolgoztak Pécsen, azt a kutatás jelenlegi fázisában nem lehet objektíven meghatározni, ugyanis a mesterek említésének időhatárai nem egyeznek meg működésük időszakával. Az összeírások adataiból tudjuk, hogy 1805-ben 2 puskaágyazó mester összesen 3 legénnyel és 2 inassal, a puskaművesek közül 1828-ban 2 mester 3 legénnyel és 2 inassal, 1832-ben 3 mester 3 legénnyel és 3 inassal dolgozott ebben az iparágban.³² Azt is tudjuk, hogy az 1791-től működő, az iparostanoncok számára kötelező rajziskola látogatásában – a lakatosokkal ellentétben – puskaműves tanoncaink nem jeleskedtek. Csak az 1798/99-es tanévben járt két iparostanonc az iskolába.³³

Igen érdekes és tanulságos az a jelentés, amelyet 1848 novemberében a város Tanácsa küldött a Honvédelmi Bizottmány elnökének. Abból, illetve az ahhoz csatolt összeírásból tudjuk, hogy akkor Pécsen négy mester (Haaz Antal, Kalupnik Ferenc, Schlott János és Bogovits Antal) dolgozott három legénnyel, és „ezeken kívül vagon a Pécsi lakatos mestereknél három legény, és egy szerkováts legény, kik mindennemű fegyverek elkészítésében jártasságukat felajánlván, midőn a haza igényli, nem késnek.”³⁴

A XIX. század kisipari válságának, a céhes keretek működésképtelenségének fegyverműves ipari vonatkozásait a szakirodalomból jól ismerjük.³⁵ Míg kezdetben a piacon

³¹ Madas, 1978. 505., 616., 618–19., 621., 692. o.

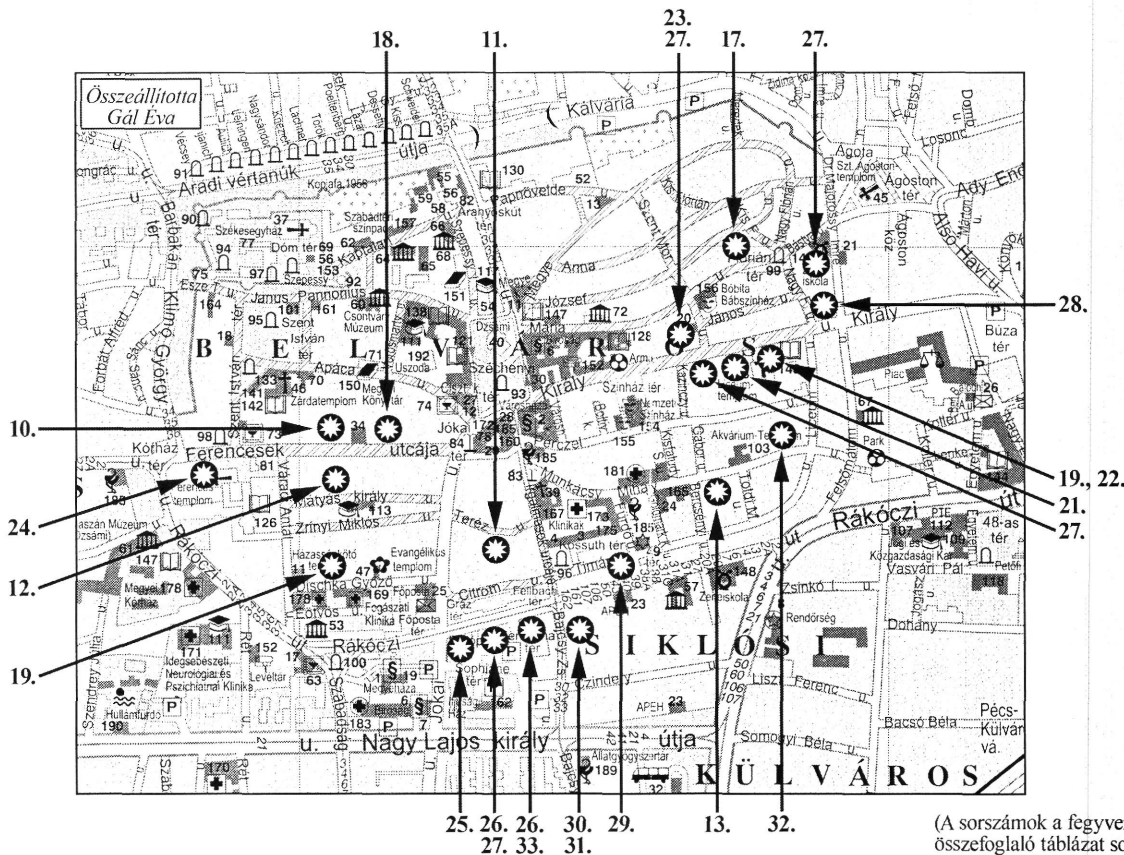
³² Eperjessy, 1988. 258–260., 319. o. és Eperjessy Géza: A pécsi kézműipar reformkori történetéhez. In: Baranyai Helytörténetírás, 1977. Pécs, 1979. 263. o. Eperjessy felhívja a figyelmet az 1828. évi regnicolaris és restaurációs összeírások adatainak ellentmondásosságára, arra, hogy eltérések mutatkoznak egy-egy mesterség céhen kívüli, vagy belüli jogállása tekintetében. Ezt a jelen tanulmányban tárgyalt mesterségeket tekintve szinte törvényszerűnek mondhatjuk, hiszen a mi mestereink esetében éppen az 1805 és 1843 közötti időszak egy-fajta „interregnumnak” tekinthető. A régi céhlevelet már leadták, új pedig még nem volt, s talán nem is rendelkeztek túl nagy anyagi bázissal annak megfizetésére. Amikor ugyanis 1843-ban kéri az új privilégiumlevelet, kiemelik, hogy azt a legkisebb taksa mellett szeretnék elnyerni. Amikor utóbb, az 1840-es években, más iparágak is kapcsolódni akartak e két mesterséghez, és vegyes céh létrehozását határozták el, különösen fontosá válhatott számukra az új céhszabályok megszerzése. Az 1843-ban céhprivilégiumot nyert, különböző fémműves szakmákat tömörítő vegyes céh nemcsak az ipar jelentősen szakosodott voltának bizonyítéka, de a XIX. század kisipari válságára is rámutat.

³³ Kopasz Gábor: Buck József és a pécsi rajziskola első évtizedei. In: Művészet és felvilágosodás. Művészettörténeti Tanulmányok. Szerk. Zádor A. – Szabolcsi H. Budapest, 1978. 374–375. o.; Erődy Gyula: A baranyai iparoktatás történetéből. In: Angstertől Zsolnayig. Ipartörténeti Tanulmányok. Szerk. Szirtes Gábor, Vargha Dezső. Pécs, 1999. 152. o.

³⁴ BML Pécs város tan. ir. 4969/1848. Megköszönöm Nagy Imre Gábornak, hogy erre az általa gyűjtött adatra figyelmemet felhívta, és azt rendelkezésemre bocsátotta. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy egy másik forrás szerint 1848-ban Peterlencz Alajos puskaműves is városunkban élt, őt viszont az összeírásakor nem vették fel a jegyzékbe.

³⁵ Temesváry, 1988. 25–32. o.; Lugosi–Temesváry, 1989. 29–30. o.; Temesváry, 1984. 13. o.; Temesváry Ferenc: Fegyverkincsek, díszfegyverek. Budapest, 1982. 37–40. o.; Kalmár János: Régi magyar fegyverek. Budapest, 1971. 228. o.; Temesváry Ferenc: A kisipari fegyvergyártás gazdaságtörténeti kérdései a XIX. században. *Folia Archaeologica* XXI. Budapest, 1970. 201–218. o.

Fegyverművesek Pécs belvárosában a XIX-XX. században

- 13. Raimer József
- 15. Haaz Antal
- 17. Peterlencz Alajos
- 14. Schlott János
- 19. Kaiser Henrik Ferenc
- 20. Schreiber Ferenc
- 21. Winterstein Lipót József
- 23. Kovács István
- 24. Ladányi (Hajek) József
- 25. Czopf János
- 26. Bencsics János
- 27. Jandó Vendel
- 28. Knechtl Rezső
- 29. Szalay Jakab
- 30. Poth Ödön
- 31. Csonka Ferenc
- 32. Kiss Mihály
- 33. Eiler Henrik
- 34. Hajek Károly
- 35. Knechtl Rudolf

(A sorszámok a fegyverművesek adatait tartalmazó összefoglaló táblázat sorszámaival egyeznek.)

tól fia vett át, és fejlesztett tovább. Az 1850-es években működött a Schulz-féle szerzőgépgyár, de az rövid fennállás után megszűnt. 1865-ben jött létre Haberényi Pál gépgyára, vas- és ércöntődéje, s külön kell szólnunk Madarász Andrásról, aki a fegyverművességéről is híres Csetneken volt vashámor-tulajdonos, s 1845-ben tette át székhelyét Pécsre. A Csetnek–Pécsi Vasgyár Társulat megalapítója városunkban a vasgyár mellett öntödét is létesített, ahol évi 40 000 mázsa felvidéki vas feldolgozását tervezte. 1848-ban gyára fegyverkészítésre állt volna át, de az végül, – az ismert események miatt – nem valósulhatott meg. Szűts Emil így ír erről: „A Dráva mellett elért sikerek a helyzet stabilizálódására engedtek következtetni, erre alapozva az OHB javasolja a kormánybiztosnak, hogy lépjen érintkezésbe a pécsi Vasgyárral, hogy azok üzemük átszervezésével kezdjenek hozzá „position ágyúk,”³⁷ „hegyi haubitzok”³⁸ és ágyúgolyók öntéséhez. A nehézfegyverek gyártására nem került sor, mert a vasgyár nem rendelkezett nyersanyaggal és a szükséges gépekkel, felszereléssel –pótlásuk hosszú időt vett volna igénybe. A döntő ok azonban az volt, hogy a katonai események alakulása lehetővé tette.”³⁹ A Madarász-féle gépgyárat és öntödét később a Havas és Ritter cég bérelte, majd 1890-ben a Rupprecht testvérek tulajdonába került „vasöntöde-malomépítészeti- és gépgyár fiók” néven.⁴⁰ Összegzésként elmondhatjuk, hogy – eddigi ismereteink szerint – a városunkban alapított gépgyárak, öntödék nem kapcsolódtak termékeikkel a fegyvergyártáshoz, amely így kisipari keretek között élt tovább, s a fennmaradásra tett kísérletek nem voltak hosszú életűek.

Az 1872. évi VIII. törvénycikk rendelkezett a céhek feloszlataásáról és ipartársulatokká történő átalakításáról, amit azonban csak 1875-ben hajtottak végre. Az 1884. évi XVII. törvénycikk pedig a céhek utódjául az ipartestületi intézményt jelölte meg. Fontos előrelépést jelentett, hogy a fegyverműves szakma – a korábbi időszaktól eltérően – ekkor vált képesítéshez kötötté.⁴¹

Az ipartársulatok és ipartestületek korszakában más kép bontakozik ki előttünk, mint a céhes időszakban. Önálló iparosok lépnek elénk, a jobb anyagi kondíciókkal rendelkezők a fegyverkészítés, illetve -javítás/karbantartás mellett olyan kereskedelmi áruraktárt tartanak fenn, ahol a lőpor, a fegyverek és lőszerke mellett pl. a vadászathoz kapcsolódó, illetve több esetben sport- és műszaki cikkek is kaphatók. A XX. században pedig Pécssett – tapasztalatom szerint – a puskaművesség leginkább a műszerész és villanyszerelő szakmákhoz társulva jelenik meg. Ekkor is történtek kísérletek az áruválaszték bővítésére, pl. oly módon, hogy az adott cégben az üzlettársak mindegyike hozott valami többletet, vagy mint kereskedő, vagy mint rokonszakmával rendelkező iparos.

³⁷ Helyhez kötött ágyúk.

³⁸ Hegyi tarackok.

³⁹ Szűts Emil: Baranya megye 1848–49-ben. In: Baranyai helytörténetírás. Pécs, 1973. 38–39. o. és a 81. jegyzet, amelyben a forrásra hivatkozik: MOL OHB 4745/1848.

⁴⁰ Várady Antal: Baranya múltja és jelenje. I. Pécs, 1896. Kovács István: Ipar c. fejezet, 599–601. o. A Madarász-féle gépgyárra vonatkozóan megköszönöm Nagy Imre Gábor szíves szóbeli közlését.

⁴¹ Temesváry, 1984. 13.; Lugosi – Temesváry, 1989. 29. o. Az 1884 utáni időszak mestereiről az Iparlajstromokból szerezhetünk bővebb ismereteket. Ennek a Baranya Megyei Levéltárban őrzött nyilvántartásnak az „A” sorozata a Pécssett ipari tevékenységet folytatni kívánó mesterekre vonatkozó alapadatokat tartalmazza (név, telephely, iparigazolvány száma, kiadás kelte, a mesterségben való jártasságot és az illető nagykorúságát igazoló bemutatott okmányok, valamint az illető mester ipari-kisipari tevékenységében beállt változások, pl. az ipar beszüntetése, vagy szüneteltetése).

WINTERSTEIN J. utóda

HAJEK JÓZSEF

puskamüves,

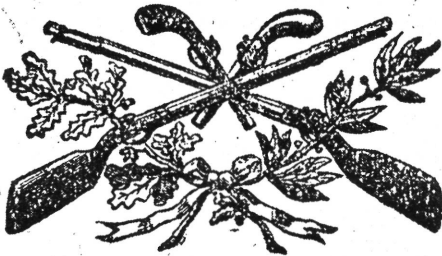
fegyver és kerékpár kereskedő PÉCSETT.

Főüzlet:

Király-utca 42-ik szám,
(Lycæum-épület.)

Fióküzlet:

Ferencziek-utca 37. sz.
(Stirling-féle ház.)

Raktáron tart

állandóan csakis első-
rendű gyártmányu, min-
den emü fegyvert,
forgó pisztoly, flo-
bert-fegyvert, va-
dászati felszerelést,

nemkülönb en ehhez sörét és patronokat.

Kerékpár-alkatrészek

és egyéb e szakba vágó cikkeköl mindig agy vá-
laszték van. Fegyver, kerékpár és varrógépek
javitását gyorsan és olcsón eszközli.
M. k. lö- és robbanópor áruda.

Az összes cikkek jó és
tartósságáért kezességet
vállal, fegyverekért pedig
egy évig jótáll.

Kis árjegyzék megjelent,
kivánatra ingyen küld.

16284

Pécsi Napló, 1905. január 1.

Fotó: Füzi István.

Megvizsgáltuk a városban dolgozó mesterek számát az 1873 és 1945 közti időszakban. Először tízéves, majd ötéves, végül évenkénti bontásban figyeltük meg, mikor növekszik, csökken, vagy éppen stagnál a puskaművesek száma. Látnunk kellett, hogy minél nagyobb időegységeket vettünk, annál jobban torzult az eredmény, ezért itt az éves bontás tanulságait adjuk közre. Előre kell bocsátanunk, hogy ezek az adatok egyelőre csak tájékoztató jellegűek, mivel a téma kutatása nem zárult le, s újabb mesternevek bukkanhatnak elő, de egy-egy, már névről ismert mester működésének időhatárai is változhatnak a további adatfeltárás során.

Összegezve elmondhatjuk, hogy 1873 és 1917 között a puskaművesek száma egy vagy két fő volt. Kivételnek tekinthető az 1901. és 1902. év, amikor három-négy mesterről történik említés. A számbeli növekedés 1918-ban kezdődik. Ekkor négy fegyverművest ismerünk, majd egy évvel később már öten dolgoznak Pécsen, s ez a négy-ötös számarány megmarad egészen 1929-ig. Jelentős növekedést tapasztalhatunk viszont az 1930-as évek első felében. 1930–36 között a mesterek száma négyről tíz főre emelkedik, majd 1937-től 1940-ig ismét csökken, és visszatér az 1918 és 1928 közötti időszakban tapasztalt mértékre. Végül 1942 és 1945 között iparosaink száma három fő, s 1945 után egy (vagy két?) puskaműves, név szerint Csonka Ferenc (és Szalay Jakab?) folytatta a mesterséget városunkban.⁴²

Puskaművesek száma Pécsen (1873–1945)

Év	Mesterek száma
1873–1883	1
1884–1888	2
1889–1895	1
1896–1900	2
1901	3
1902	4
1903	2
1904–1908	1
1909–1913	2

Év	Mesterek száma
1914–1917	1
1918	4
1919–1921	5
1922–1924	4
1925	5
1926–1929	4
1930–1931	6
1932–1933	7
1934–1935	8

Év	Mesterek száma
1936	10
1937	8
1938	7
1939	6
1940	5
1941	4
1942–1945	3
1945 után	1 (2?)

Az 1872 utáni időszakból összesen 18 mestert ismerünk név szerint. Közülük 12 puska-műves működésének időhatárait is sikerült feltérképezni az iparlajstromok bejegyzéseiből.

⁴² A bizonytalanság oka a Szalay Jakabra vonatkozó iparlajstromi bejegyzések ellentmondásossága. Az egyik bejegyzés szerint iparjogosítványa a 4.900/1945 KKM sz. rendelet alapján hatályát veszítette (BML Iparlajstrom A–D 1921–22./ 7/1922.), a másik bejegyzés szerint ugyanezen rendelet alapján iparigazolványát bemutatva – ugyanúgy, mint Csonka Ferenc is –, s eszerint lehetősége volt tovább folytatni a kisipari tevékenységét. (BML Iparlajstrom A 1924–47./167/1931.)

Puskaművesek kisipari tevékenységének időhatárai Pécsen (1872–1945)

Winterstein Lipót József	a) 1885–1902	önálló
	b) 1910–1934	üzletvezető Ladányi (Hajek) Józsefnél
Surányi Ede	1896–1902	önálló
Ladányi (Hajek) József	1902–1936	önálló, (Pécs, belvárosi fióküzlet 1905-ben, Nagyváradon fióküzlet 1910-től)
Czapf János	1909–1913	önálló
Bencsics János	1918–1921	önálló
Jandó Vendel	a) 1919–1925	önálló
	b) 1936–1939	önálló (1926–35 között ipari tevékenységét szünetelteti)
Knechtl Rezső	a) 1918–1919	Knechtl Rezső – Szalay Jakab – Kovács József társaság
	b) 1919–1920	Knechtl Rezső – Szalay Jakab társaság
	c) 1920–1945	önálló
Szalay Jakab	a) 1918–1919	Knechtl Rezső – Szalay Jakab – Kovács József társaság
	b) 1919–1920	Knechtl Rezső – Szalay Jakab társaság
	c) 1921	Szalay Jakab – Ladányi Béla – Müller Lajos társaság
	d) 1922–1927	önálló kisiparosként dolgozott
	e) 1927–1936	Szalay Jakab – Richter József társaság
	f) 1936–1945?	önálló kisiparosként és kiskereskedőként működött
Poth Ödön	1934–1941	önálló
Csonka Ferenc	1934–1945 után is	önálló
Eiler Henrik	1930–1938	önálló
Hajek Károly	1938–1940	önálló

A megismert iparosok egy része hosszabb ideig képes volt műhelye-üzlete működtetésére (Knechtl Rezső, Szalay Jakab, Jandó Vendel, Poth Ödön, Winterstein Lipót József, Ladányi [Hajek] József, Csonka Ferenc), de voltak, akiknek működése nem érte meg a tíz évet sem (Surányi Ede, Czapf János, Bencsics János, Eiler Henrik, Hajek Károly). Jandó Vendel hetévi iparüzés után szüneteltette az ipari tevékenységet, majd újabb négyévi munka után végleg beszüntette azt. Knechtl Rezső és Szalay Jakab pedig társaságokban is szerencsét próbáltak (1919–20-ban pl. kettejüknek volt közös vállalkozása). Eddigi ismereteink szerint Szalay Jakab foglalkozott a legszélesebb körű ipari-kereskedelmi tevékenységgel. 1921-ben, amikor Ladányi Bélával és Müller Lajossal társult, az iparendélyt mechanikai, elektrotechnikai üzem folytatására, és e termékekkel,

illetve fegyverekkel való kereskedésre kapták meg. Az 1930-as években, mint puskaműves és műszerész tevékenykedett, de emellett lőporárudát tartott fenn, rádiókkal, vadászati, mechanikai, elektrotechnikai és sportcikkekkel is kereskedett.

Az említett mesterek üzlete (telephelye) 1918–19-ig főként a Ferencesek utcájában, a Teréz, Déryné, Dischka Győző utcákban, illetve a Király utcában volt. 1918 után a Király utca mellett, a Tettye, Majorossy, Siklósi, Lugosi, Munkácsy Mihály utcákban és a Rákóczi úton találjuk őket, ami jelzi a város dél felé történő erőteljes terjeszkedését. Megfigyelhetjük azt is, hogy a mesterek egy része a belvárost körülvevő, egyre inkább kiépülő városrészekbe települt.

*A pécsi Király utca az 1880-as években.
A JPM gyűjteménye. Reprodukció: Fűzi István.*

Az ipartestületi korszak mestereinek munkáiról, tevékenységéről többet megtudhatunk két jeles pécsi esemény kapcsán. Nagy érdeklődés mellett került megrendezésre 1888-ban az általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás, ahol városunk sok iparosra megjelent termékeivel. Itt két puskaműves mester (Kaiser H. Ferenc és Winterstein Lipót József) is kiállította munkáit a Tornacsarnokból nyíló helyiségben, Kaiser hat darab kétcsövű vadászfegyvert, Winterstein négy darab kétcsövű vadászfegyvert, két céllövő Flobert-puskát és hat forgópisztolyt mutatott be a közönségnek. Erről így számolt be a Kiállítási Értesítő: „Mindkét puskaműves kiállítmánya helyi készítmény. A csövek itt lettek fúrva, az agy faragva, szóval az egész összetétel a pécsi puskaműves ipart dicséri,

szép és tiszta munka látszik meg mindegyik darabon. Valamennyi belőtt fegyver.” A vas- és fémipari szekció bíráló bizottsága (melynek tagjai között találjuk pl. Engesser Miklós aranyművest és Haberényi Pál gépgyár- és öntöde tulajdonost) Kaiser H. Ferencet állami bronzéremmel, Winterstein Lipótot díszoklevéllel jutalmazta. E nagysikerű kiállítás tudósításából ismerünk név szerint egy puskműves tanoncot is: Atonopolu Béla a Széchenyi téren, az elemi iskolában megrendezett Tanoncmunka kiállításon egy puszkagarnitúrát állított ki. 1888. szeptember 2-án, vasárnap a Bécsből vonattal érkező honvédelmi miniszter is ellátogatott a kiállítás területére. Miután a Littke-pezsngőgyár pavilonjában megreggelizett, a Tornacsarnok épületébe ment, ahol minden bizonnyal puskműveseink munkáit is megtekintette.⁴³ A kiállítás előtti évben már mindkét mester hirdette termékeit a Pécsi Hirdető első évfolyamában, sőt Winterstein mester 1888-ban, a Kiállítási Értesítőben is reklámozta üzletét:

1887. Pécsi Hirdető, I. évf. 2. szám.

„Winterstein József puskműves ajánlja lö-, vadász-, s egyéb fegyvernemek- úgy felszerelvényekben gazdag fegyver-raktárát. Mindennemű fegyvereket s töltényeket készít. Átalakít és javít. A nála készített fegyverek pontosan belövetnek s érettök jótállás vállaltatik. Az árak a lehető legjutányosabbak. Vidéki megrendelések gyorsan és pontosan eszközöltetnek.”

1888. Kiállítási Kalauz

„Winterstein József puskműves, Pécssett, Király-utcza 42. sz. (Lyceum-épület). Ajánlja az általa kiállított fegyvereket a nagyérdemű közönség becses figyelmébe. – Nagyválasztékú raktár mindennemű vadász- és Flobert-féle fegyverekből, valamint különféle revolverek és vadászati eszközök.”

1888. Pécsi Hirdető, I. évf. 2. szám

„Kaiser H. F. puskművész Pécssett, Király-utcza 18. szám. Ajánlja jól rendezett fegyverraktárát mindennemű fegyver és vadászati cikkekéből. Fegyver- és vadászat kedvelőknek karácsonyi és újévi ajándékul gazdag választék. Javítás és átalakítás olcsón elvállaltatik. Töltények előnyös áron készítettnek. Revolverek, s mindennemű töltények Lancaster és Lefauchaux fegyverek, czél- és Flobert-puskák. Vadásztarsolyok és tölténytáskák, török, kardok és sarkantyúk. Vidéki megrendelések pontosan eszközöltetnek.”

A másik nagy sikerű esemény, amely újabb adatokkal bővítette ismereteinket a helyi fegyverművességről, az 1907-ben megrendezett Országos Ipar- és Mezőgazdasági Kiállítás volt. A május 15-től október 15-ig nyitva tartó, Frigyes főherceg és Izabella főhercegasszony fővédnökségével megrendezett kiállítást közel egymillió ember tekintette meg. A Pilch Andor által tervezett reprezentatív pavilonok az egykori Indóház (ma Szabadság) utcától keletre elterülő nagy, akkor még beépítetlen területen kaptak helyet. Az erdészeti csarnokban került megrendezésre az erdészeti és vadászati kiállítás, ahol többek között a Baranya és Somogy vármegyei közigazgatási hatóságok által orvvadászok-

⁴³ A kiállításról, ill. az ott megjelenő puskművesekről az alábbi források tudósítanak: *Kiállítási Értesítő. A pécsi általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás hivatalos közlönye*. Pécs, 1888. aug. 22. 8. szám, szept. 4. 19. szám, Kiállítási kalauz. Útmutató Pécssett és a pécsi általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállításra. Pécs, 1888.; *Pécsi Hirdető*, I. évf. 1. és 2. szám. Pécs, 1887.

tól elkobzott vadászfegyvereket is kiállították. Szintén az erdészeti csarnokban mutatta be Ladányi (Hajek) József pécsi puskaműves saját készítésű Lancaster vadászfegyvereit, összesen hét darabot. Ladányi József munkái minden bizonnyal nagy sikert arattak, mert a bíráló bizottság a mestert kiállítási aranyéremmel tüntette ki.⁴⁴

*A Pécsi Országos Kiállítás, 1907. Jobbra az erdészeti pavilon.
A JPM gyűjteménye. Reprodukció: Füzi István.*

A további kutatások remélhetően számos új adattal bővítik majd ismereteinket a fegyverművességről, amely, ha nem is tartozott Pécssett a legtöbb mestert foglalkoztató iparágak közé, termékeivel, árukínálatával mindenképpen gazdagította városunkat.

⁴⁴ A kiállításon összesen három fegyverműves állított ki: az erdészeti csarnokban Ladányi Józsefen kívül Szulovszky Béla pozsonyi puskaműves, az iparcsarnokban pedig Pacholek György budapesti oldalfegyver gyáros. Pécsi Országos Kiállítás 1907. Kiállítási Kalauz II. Kiállítási Útmutató. Pécs, 1907. 29., 94–95. o.; Az 1907. évi Pécsi Országos Kiállítás Erdészeti és Vadászati Főcsoportjának részletes ismertetése. Pécs, 1907. Megköszönöm Borsy Károlynak, hogy e publikációkat rendelkezésemre bocsátotta és azokba betekinhettem.

ADATTÁR

Bencsics János

Puskaműves, géplakatos, műszerész és erősáramú villanszerelő (mozdonyvezetői bizonyítvánnyal is rendelkezett).

Telephelyét a Ferencsek u. 37. szám alatt találjuk 1918-tól 1921-ig, kisipari tevékenységének beszüntetéséig.

BML Iparlajstrom A 1917–1920./48/1919.

Bogovits Antal

Puskaműves.

Bogovits György puskaműves fia. 1843-ban pécsi ifjú puskásmesterként említik, abban az évben vette nőül a 17 éves Nerver Aloysiót. 1848-ban, a Honvédelmi Bizottmánynak a pécsi fegyverművesekről küldött jelentésében találkozunk nevével. 1865 előtt a vármegye részére is végzett fegyverműves munkákat, 1865-ben egy kettétört agyú, kétsövű „foglár-fegyvert” javított meg, 8 forintot kért munkájáért.

BML Pécs-Székesegyházi Plébánia, Esketési akv. 19/1843.; BML Pécs város tan. ir. 4969/1848.; BML Baranya Vármegye alispáni iratok 5945/866., 4702/866., 5417/866.

Bogovits János

Puskaművész.

1810-ben született. Mint mestert 1836-ban említik, akkor vette nőül Höffner Zsuzsannát.

BML Pécs-Székesegyházi Plébánia, Esketési akv. 1/1836.

Bogovits Keresztély (Krisztián)

Puskás, puskatsináló.

1808-ban született, mint puskást, először 1837-ben említik, akkor vette nőül a 17 éves Vitéz Anna „árva leányt”. 1839-ben keresztszülőként és esküvői tanúként találkozunk nevével a forrásokban.

BML Pécs-Belvárosi Plébánia, Esketési akv. 26/1837.; Pécs-Székesegyházi Plébánia, Esketési akv. 9/1839.; Pécs-Szigeti Külvárosi Plébánia, Esketési akv. 35/1839., 42/1839.

Bogovits Tamás

Puskaműves.

1750-ben született, 1800. aug. 22-én hunyt el. 1784-ben házat vett a Ferencsek u. 28. szám alatt 410 Ft-ért, majd szomszédjától vásárolt még egy telekrészt 1785-ben 200 Ft értékben. 1810-ben leányát, Theresiát feleségül vette Raimer József puskaműves, aki a Bogovits-örökösöktől a házat 1814-ben megvásárolta.

BML Pécs-Székesegyházi Plébánia, Halálozási akv. 1790–1832., Esketési akv. 1790–1832.; Madas, 1978. 616–619. o.

Bugovics György

Puskaműves.

1805-ben említik nevét, a lakatos céh privilégiumlevelét Rosinger Mátyás lakatos mester és Bugovics György adta át a város tanácsának. Fia, Bogovits Antal is a puskaműves mesterséget választotta. (L. a *Bogovits Antal* címszónál.)

BML Protocollum Liberae Regiaque Civ. Q-E. Anni 1805. jkv. 2133.

Czapf János

Puskaműves és műszerész.

Üzletét a Király u. 21. szám alatt működtette 1909 és 1913 között.

BML Iparlajstrom A 1905–1917./57/1909.

Csonka Ferenc

Puskaműves.

Pécssett született 1909-ben. Munkakönyvét a Pécsi Ipartestülettől kapta 1928-ban. 1934-től önálló iparosként dolgozott, műhelye a Lugos u. 12. szám alatt volt. 1937-ben üzletét-műhelyét a Rákóczi út 49. szám alatt találjuk, és mint puskaművest, fegyver- és lőszerkereskedőt említi az Alsódunántúli Címtár. Iparigazolványát a 4.900/1945. KKM sz. rendelet alapján bemutatta, 1945 után is dolgozott. Négy évtizeden át a rendőrség fegyvermestereként, illetve hatósági fegyverszakértőként is tevékenykedett. Rendkívüli szakmaszeretettel végezte munkáját, nem volt olyan feladat, amit meg ne oldott volna. Saját magáról vallott így: „Élvezem, amit csinálok. Ennél nagyobb örömet csak a vadászatban találok.” Videcz Ferenc írja Csonka Ferencre emlékező munkájában, egy régi közös vadászatot felidézve: „Végigsimította műemlék értékű, remekül karbantartott, könnyű, kakasos húsását. – Ez a puska öregebb, mint én. Elvárja tehát, hogy tiszteljem. De nem is hagy cserben soha.” A „fegyverek orvosa” 86 éves korában hunyt el.

BML Iparlajstrom A 1924–1947./122/1934.; Alsódunántúli Címtár. Pécs, 1937. 189. o.; *Videcz Ferenc: A fegyverek orvosa. Csonka Ferenc.* In Millenniumi Vadászati Almanach. Szerk. *Békés Sándor.* Pécs, 2000. 163–170. o.

Eiler Henrik

Puskaműves.

1930-tól 1938-ig folytatott kisipari tevékenységet Pécssett, telephelye 1930-ban a Tettye u. 30. szám alatt, üzlete a Siklósi u. 3. szám alatt, 1934-ben a Rákóczi út 45. szám alatt működött. Az iparüzést 1938. dec. 15-én beszüntette.

BML Iparlajstrom A 1924–1947./99/1930.; *Kalotai,* 1934. 358. o.; Alsódunántúli Címtár. Pécs, 1937. 189. o.

Haaz (Haasz, Haz) Antal

Puskaműves.

1826-ban a Teréz u. 7. szám alatti ház többszörösen gazdát cserélt, s végül Haaz Antal tulajdonába került (1000 forintért). A mester 1840-ben még ott lakott, de 1850-ben már más

tulajdonost említ a forrás. 1848-ban még biztosan dolgozott, mert Pécsen a Honvédelmi Bizottmánynak a fegyverművesekről készített jelentésében említik nevét.

Madas, 1978. 692. o.; BML Pécs város tan.ir. 4969/1848.

Hajek József, l. Ladányi (Hajek) József

Hajek Károly

Puskaműves.

1895-ben született Munkácson. 1935–1936-ban Ladányi (Hajek) József pécsi főüzletét vezette. 1937-ben mesterlevelet szerzett Debrecenben. 1938-ban Pécsen kezdett önálló kisipari tevékenységbe, telephelyét a Munkácsy M. u. 41. szám alatt rendezte be. Az iparüzést 1940. máj. 14-én beszüntette.

BML Iparlajstrom A 1924–1947./96/1938.

Jandó Vendel

Puskaműves és műszerész.

Dinnyeberkiben született 1883-ban. Üzlete a Rákóczi út 27. szám alatt működött 1919 és 1925 között. Az iparüzést 1925. jan. 15-től 1936. márc. 27-ig szüneteltette, majd 1936 és 1939 között a Halász u. 16. szám alatt nyitott üzletet, tevékenységét 1939-ben végleg beszüntette.

BML Iparlajstrom A 1924–1947./52/1936. és A 1917–1920./64/1919.

Kaiser H(enrik) Ferenc

Fegyverműves, puskaműves.

1874 és 1885 között a Déryné u. 41. számú ház tulajdonosa volt, termékeivel részt vett az 1888. évi pécsi általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállításon, ahol hat darab kétsövű vadászfegyvert állított ki, és állami bronzérmét kapott. 1887-ből ismerjük hirdetését is, melyből kiderül, hogy a Király utca 18. szám alatt volt üzlete. (Meggjegyezzük, hogy lakóhelye máshol lehetett, mert 1887-ben a Király utcai ház tulajdonosa más személy volt.)

Madas, 1978. 136. o.; Pécsi Hírdető I. évf. 2. sz., 8. o.; Kiállítási Értesítő. A pécsi általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás hivatalos közlönye. Pécs, 1888. aug. 22. 8. sz. és szept. 4. 19. sz.; Kiállítási Kalauz. Pécs, 1888. 32. o.

Kalupnik (Kalupni, Chalupni) Ferenc

Puskatsináló, puskaműves.

1803-ban született. Először 1834-ben említik, mint mestert, akkor vette nőül a 25 éves Nikesch Erzsébetet. 1840-ben és 1848-ban esküvői tanúként találkozunk nevével, 1848-ban, a Honvédelmi Bizottmánynak a pécsi fegyverművesekről küldött jelentésében is szerepel, mint puskaműves.

BML Pécs-Székesegyházi Plébánia, Esketési akv. 20/1834.; Pécs-Belvárosi Plébánia, Esketési akv. 22/1840.; Pécs-Budai Külvárosi Plébánia, Esketési akv. 54/1848.; BML Pécs város tan. ir. 4969/1848.

Kiss Mihály

Puskaműves.

1930-tól 1937-ig Pécssett folytatott kisipari tevékenységet, üzletét a Siklósi u. 3. szám alatt rendezte be.

Kalotai, 1930. 220. o.; *Kalotai*, 1934. 358. o.; Alsódunántúli Címtár. Pécs, 1937. 189. o.

Knechtl Rezső

Puskaműves, műszerész, erősáramú villanszerelő.

Pécssett született 1889-ben. Először Szalay Jakabbal és Kovács Józseffel társulva jelenik meg a forrásokban 1918-ban. Ez a társaság 1919-ben megszűnt, pontosabban Kovács József kiválásával működött tovább 1919–1920-ban, ugyanazon a telephelyen, a Rákóczi út 44. szám alatt. 1921-től Knechtl önálló lett, műhelyét a Rákóczi út 48. szám alatt találjuk. 1928-ban a céget törölték, de ugyanebben az évben újfent iparigazolványt kapott, s ezért feltételezzük, hogy tovább folytatta az ipari tevékenységet talán 1945-ig. A 4.900/1945 KKM sz. rendelet alapján iparjogosítványa megszűnt.

BML Iparlajstrom A 1917–1920./92/1918., 104/1919.; A-D 1921–1922./38/1921.; A 1924–1947./26/1928.

Knechtl Rudolf

Puskaműves.

Knechtl Rezső fia? 1934-től 1937-ig folytatott kisipari tevékenységet, telephelye a Rákóczi út 48. szám alatt volt, (ahol Knechtl Rezső is dolgozott az 1920-as években).

Kalotai, 1934. 358. o.

Kovács István

Puskaműves.

Üzletét 1901 és 1903 között a Király u. 38. szám alatt találjuk.⁴⁵

BML Iparlajstrom 1901–1904./23/1901.; Pécsi Címtár. Pécs, 1903.

Ladányi (Hajek) József

Puskaműves.

1874-ben született Gáth községben (Bereg vm.). 1901. aug. 6-án jött Pécsre. 1901-ben feleségül vette Winterstein Lipót puskaműves leányát, Máriát. 1902-ben átveszi apósa Király utca 42. szám alatti üzletét. 1905-ben a Pécsi Napló hirdetésében Hajek József, Winterstein L. J. utódként szerepel. Ekkor, mint puskaműves, fegyver- és kerékpárkereskedő szerepel, aki lő- és robbanópor-árudája mellett fegyver-, kerékpár- és varrógépjavítással is foglalkozott. 1905-ben a Ferenciek u. 37. szám alatt fióküzetet tartott fenn. 1906-ban a „Hajek” nevet „Ladányi”-ra változtatta.⁴⁶ 1910-ben fióküzetet nyitott Nagyváradon, a Király u. 42.

⁴⁵ Megköszönöm B. Horváth Csillának, hogy az adatra felhívta a figyelmemet.

⁴⁶ Megköszönöm Nagy Imre Gábornak, hogy adatait rendelkezésemre bocsátotta.

szám alatti főüzletet Winterstein Lipótra bízta. 1935–1936-ban az üzemeltető már Hajek Károly (talán Ladányi [Hajek] József egyik rokona), akinek akkor még nincs puskaműves szakképzettsége. 1936-ban az iparüzést beszüntette.

BML Iparlajstrom A 1901–1904./2/1902.; Pécsi Címtár. Pécs, 1903.; *Kalotai*, 1930. 220.; BML Pécs város tan.ir. 9553/1906.; *Pécsi Napló*, 1905. jan.1. szám

Peterlencz (Patarlancz) Alajos

Puskaműves.

A Mátyás király u. 22. szám alatti ház tulajdonosa volt 1848 és 1864 között.

Madas, 1978. 460. o.

Pohárnik (Pohárnék) Mihály

Kardtsináló.

1773-ban 950 Ft-ért vette meg a Ferencesek u. (egykori Szigether Strasse) 25. szám alatti házat. 1784-ben már árváinak házáról szól a forrás, a mester tehát ezt megelőzően hunyt el.

Madas, 1978. 615.

Poth Ödön

Puskaműves és műszerész.

Pécssett született 1907-ben. Munkakönyvét a Pécsi Ipartestület állította ki 1924-ben. 1932-ben a Majorossy u. 1. szám alatt nyitott üzletet, az iparüzést 1941. márc. 19-én beszüntette.

BML Iparlajstrom A 1924–1947./122/1932.

Raimer (Reimer, Reimmer) József

Puskaműves.

1810-ben feleségül vette Bogovits Tamás puskaműves leányát, Theresiát. Feltehetően a Bogovits-házba költözhetett nejével, majd 1814-ben felesége családjától, az örökösöktől megvásárolta a házat 2601 Ft-ért. Halálának dátumát nem ismerjük, az 1828. évi regnicolaris conscriptio már özvegyét említi.

BML Conscr. Regn. 1828. Pécs-Belváros 582/1.k./239.; *Madas*, 1978. 618–619. o.; BML Pécs-Székesegyházi Plébánia, Esketési akv. 1790–1832.

Schedl József

1873-ban pécsi puskaművesként említi egy forrás.

Temesváry, 1988. 48. o.

Schlott János

Puskaműves, puszkacsináló.

1818-ban született. Mesterként először 1842-ben említik, akkor vette nőül a 17 éves Drezder Máriát. 1848-ban a Honvédelmi Bizottmánynak a pécsi fegyverművesekről szóló

jelentésében is találkozunk nevével. 1856 és 1864 között a Munkácsy (egykori Nepomuk) u. 14. számú ház tulajdonosa.

BML Pés-Belvárosi Plébánia, Esketési akv. 27/1842.; BML Pécs város tan. ir. 4969/1848.;
Madas, 1978. 505. o.;

Schreiber Ferenc

Puskaműves.

Üzlete-telephelye 1884-ben a Ferencziek u. 12. szám alatt volt. Az iparúzéshez az engedélyt felesége, Schreiber Ferencné kapta meg, de az üzlet vezetője szakképesítéssel rendelkező férje volt.

BML Iparlajstom A 1884–1892./4/1884.

Surányi Ede

Lakatos és puskaműves.

Az egyetlen ismert mester, aki az egyik pécsi laktanyában (a Fehérváry laktanyában) dolgozott, 1896 és 1902 között.

BML Iparlajstrom A 1892–1901./747/1896.

Szablar Iván

Kardkovács (framifactor).

1712-ben és 1740-ben említik a források, 1740-ben a Papnövelde u. (Sebastiani Gasse) 18. számú ház tulajdonosa volt.

BML 1712. évi összeírás cédula anyaga (1712/100.); *Madas*, 1978. 393–394. o.

Szablar (Sablar, Csisar) János

Kardkovács.

A Papnövelde u. (Sebastiani Gasse) 18. számú ház tulajdonosa 1712 és 1722 között.

Madas, 1978. 393–394. o.

Szalay Jakab

Puskaműves, műszerész, villanyszerelő.

Néhány adatot B. Horváth Csilla publikációjából ismerünk: Először Vukováron lett önálló, majd 1913-ban Pécssett létesített üzemet, amit modern gépekkel szerelt fel. Üzletében rádiókat is forgalmazott, lőporásútitással is foglalkozott. Egy könyvelőt, négy segédet és egy tanoncot foglalkoztatott.

Sok újabb információt szerezhetünk működéséről az iparlajstromokból és a cégbírószági iratokból: 1889-ben (vagy 1888-ban) született Bácsszentiván községben. Pécssett 1918. nov. 16-tól 1919. máj. 3-ig Kovács Józseffel és Knechtl Rezsővel vittek közös céget, amiből még 1919-ben Kovács József kiválhatott, mert 1919. máj. 7-én a Knechtl–Szalay céget jegyezték be. Nem volt hosszú életű ez a társulás sem, ugyanis 1921. márc. 2-án Szalay

A „Szalay és Richter” cég (1927-1936) cégjelzéses borítékja 1930-ból.
A JPM gyűjteménye. Fotó: Füzi István.

Jakab Ladányi Bélával és Müller Lajossal együtt ismét új céget hozott létre. Az iparengedélyt mechanikai-, elektrotechnikai üzem folytatására és elektrotechnikai cikkekkel, továbbá fegyver- és mechanikai cikkekkel való kereskedelemre kapták meg. Rövid életű működésük után Szalay mester önálló lett, és 1922. febr. 6-án bejegyezték a „Szalay Jakab fegyver, mechanikai és elektrotechnikai Vállalat”-ot Pécssett, amely egészen 1927-ig állt fenn. Akkor (1927. nov. 14-én) azonban újabb társulással próbálkozott. Üzlettársa Richter József vas- és gépkereskedő lett.⁴⁷ A társaság ekkor vette fel a „Szalay és Richter” nevet. Az üzlettársak lőporárudát, fegyver-, lőszer-, sport-, vadászati, mechanikai és elektrotechnikai cikk raktárát/kereskedést, puskaműves műhelyt és „Rádiólaboratórium” néven rádióüzletet működtettek a Király u. 21. szám alatt. 1936-ban azonban az ő útjaik is különváltak. Ettől kezdve Szalay Jakab mint fegyver-, lőszer- és sportcikk kiskereskedő, puska- és műszerész szerepel. Magyar Királyi Lőporárudája, illetve cégének telephelye a

⁴⁷ Richter József 1885-ben született Szajkon, iparigazolványát a vas- és gépkereskedő ipar gyakorlására kapta 1927. szept. 21-én. Amikor 1936-ban kivált a cégből, problémák adódtak a „Szalay és Richter” név használata körül. Richter József csak a saját nevét szándékozott használni, de nem fizette be időben a cégjelentési díjat és a bejegyzési illetéket, ezért elutasították kérelmét, sőt 1937. novemberében bitorlás vétsége miatt eljárás indult ellene. Végül az ügy 1937. decemberében rendeződött, amikor elfogadták a „Richter József” cégnevet. Richter József 1944. júl. 27-én hunyt el.

Majorossy u. 9. szám alatt volt. Az évek folyamán a telephely is többször változott: 1918–1919-ben a Rákóczi út 44., 1922-ben a Király u. 34., 1931-ben a Király u. 21., 1937-ben pedig a Majorossy u. 9. szám alatt találjuk meg az említett cégeket. Szalay Jakab 1945-ig biztosan folytatta kisipari-kiskereskedelmi tevékenységét. Az 1945 utáni időszakra vonatkozóan a források ellentmondásosak.⁴⁸

B. Horváth Csilla: Mozaikok a pécsi kisipar történetéből az 1930-as években. In JPMÉ XIX. 1977. 166. o.; BML Cégbírósági iratok: Ce.1595., 1918., 1919., Ct. 961., 1918., Cg. 309., 330.; BML Iparlajstrom A 1917–1920./92/1918, 104/1919.; A 1920–1921./66/1921.; A-D 1921–1922./7/1922.; A 1924–1947./167/1931. Cégjelzéses boríték: JPM Új- és Legújabbkori Történelmi Osztály gyűjteménye, Gy. szám: 9/84.

Winterstein (Vinterstein) Lipót József

Puskaműves.

1885-től 1902-ig önálló kisiparosként dolgozott, műhelye-telephelye 1885-ben a Dischka Győző (egykori Kert) utcában, üzlete 1888-ban a Király utcában volt. Ezt az üzletet 1902 januárjában átadta Hajek (később Ladányi) Józsefnek, aki Winterstein Lipót leányát, Máriát 1901-ben vette feleségül.⁴⁹ 1902 és 1910 között nem ismerünk adatokat működéséről, de 1910-ben, amikor Ladányi (Hajek) József Nagyváradon nyitott fiókküzletet, a pécsi főüzlet irányítását Winterstein Lipótra bízta, aki 1935-ig volt a Király u. 42. szám alatti üzlet vezetője. Az 1888. évi pécsi általános mű-, ipar-, termény- és állatkiállításán négy darab két-csővű vadászfegyvert, két Flobert-féle céllövő szobafegyvert és hat forgópisztolyt állított ki, munkáit a bizottság díszoklevéllel jutalmazta. Termékeire a Kiállítási Kalauzban és a Kiállítási Értesítőben közzétett hirdetésével is igyekezett felhívni a vásárló közönség figyelmét.

BML Iparlajstrom A 1884–1892./57/1885.; Iparlajstrom A 1901–1904./2/1902.; BML Pécs város tan. ir. 9553/1906.; Kiállítási Értesítő. A pécsi általános mű-, ipar-, termény- s állatkiállítás hivatalos közlönye. Pécs, 1888. aug. 22. 8. sz., szept. 4. 19. sz.; Kiállítási Kalauz. Pécs, 1888. 32.; *Pécsi Hirdető* I. évf. 2. sz. (1887. dec.) 8. o.

⁴⁸ L. a 42. jegyzetet.

⁴⁹ Megköszönöm Nagy Imre Gábornak, hogy felhívta a figyelmemet az adatra.

PÉCSI FEGYVERMŰVESEK ADATAI – ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZAT⁵⁰

<i>Név</i>	<i>Életrajzi, ill. a működésre vonatkozó dátumok</i>	<i>Mesterség</i>	<i>Lakóhely-műhely, 1884 után telephely</i>	<i>Ismert lakóhely, műhely időhatárai</i>
1. Paizsjártó Iván	1554	pajzskészítő?	Szt. Ferenc utca mahalle	1554
2. Paizsjártó Márton	1554	pajzskészítő?	Szt. Ferenc mahalle	1554
3. Paizsjártó Mihál	1554	pajzskészítő?	Szt. Ferenc mahalle	1554
4. Csiszár Alberd	1554	kardcsiszár?	Szt. Ferenc mahalle	1554
5. Sablar (Szablar, Csisar) János	e. 1712–1722	kardcsiszár	Papnövelde u. 18.	1712–1722
6. Sablar Iván	e. 1712–1740	kardcsiszár (framifactor)	Papnövelde u. 18.	1740
7. Bogovits (Bogovics) Tamás	szül. 1750. e. 1779 mh. 1800	puskaműves	a) Ferencesek u. 28.	1784-től haláláig
			b) Ferencesek u. 26.	1785
8. Pohárnik (Pohárnék) Mihály	e. 1773 mh. 1784 előtt	kardtsináló	Ferencesek u. 25.	1773-től haláláig
9. Kalupnik (Kalupni, Chalupni) Ferenc	szül. 1803. e. 1834–1848	puskaműves, puskatsináló	?	?
10. Bugovics György	e. 1805.	puskaműves	?	?
11. Bogovits Keresztély (Krisztián)	szül. 1808. e. 1837–1839	puskás, puskatsináló	?	?
12. Bogovits János	szül. 1810. e. 1836.	puskaművész	?	?
13. Raimer (Reimer, Reimmer) József	e. 1810 mh. 1828 előtt	puskaműves	Ferencesek u. 28.	1814-től haláláig
14. Shlott János	szül. 1818. e. 1842–1864	puskaműves,	Munkácsy M. u. 14.	1856–1864
15. Haaz (Haasz, Haz) Antal	e. 1826–1848	puskaműves	Teréz u. 7.	1826–1840
16. Bogovits Antal	e. 1843–1866	puskaműves	?	?
17. Peterlencz (Patarlancz) Alajos	e. 1848–1864	puskaműves	Mátyás kir. u. 22.	1848–1864
18. Schedl József	e. 1873	puskaműves	?	?

⁵⁰ A táblázatban alkalmazott rövidítések: e. = első és utolsó említés dátuma, i. k. = ipari tevékenység kezdete, mh. = meghalt, msz. = ipari tevékenysége megszűnt, szül. = született, * = részletesen l. külön táblázatban

Név	Életrajzi, ill. a működésre vonatkozó dátumok	Mesterség	Lakóhely-műhely, 1884 után telephely	Ismert lakóhely, műhely időhatárai
19. Kaiser H(enrik) Ferenc	e. 1874–1888	puskaműves	Mária u. 41.	1874–1885
20. Schreiber Ferenc	i. k. 1884	puskaműves	Ferencsek u. 12.	1884
21. Winterstein (Vinterstein) Lipót József	i. k. 1885 msz. 1902 e. 1910–1934 *	puskaműves	a) Dischka Gy. u. 8/1.	1885
			b) Király u. 42.	1888
22. Surányi Ede	i. k. 1896 msz. 1902	puskaműves és lakatos	Fehérvári laktanya	1896
23. Kovács István	i. k. 1901 e. 1903	puskaműves	Király u. 38.	1901–1903
24. Ladányi (Hajek) József	i. k. 1902 msz. 1936	puskaműves	a) Király u. 42.	1902–1936 (?)
			b) Ferencsek u. 37.	1905
25. Czapf János	i. k. 1909 msz. 1913	puskaműves, műszerész	Király u. 21.	1909
26. Bencsics János	i. k. 1918 msz. 1921	puskaműves, műszerész, erősáramú villanyszerelő	Ferencsek u. 37.	1918
27. Jandó Vendel	i. k. 1919 msz. 1925 i. k. 1936 msz. 1939 *	puskaműves, műszerész	a) Rákóczi út 27.	1919
			b) Halász u. 18.	1936
28. Knechtl Rezső	i. k. 1918 msz. 1945 *	puskaműves, műszerész, erősáramú villanyszerelő	a) Rákóczi út 44.	1918–1919
			b) Rákóczi út 48.	1921–1928
29. Szalay Jakab	i. k. 1918 msz. 1945? *	puskaműves, műszerész, villanyszerelő	a) Rákóczi út 44.	1918–1919
			b) Király u. 34.	1922
			c) Király u. 21.	1927 (?) – – 1936
			d) Majorossy u. 9.	1937
30. Poth Ödön	i. k. 1932 msz. 1941	puskaműves, műszerész	Majorossy u. 1.	1937
31. Csonka Ferenc	e. 1925, 1928. i. k. 1934, 1945 után is működött	puskaműves, fegyver- és lőszerkereskedő	a) Lugos u. 12.	1934
			b) Rákóczi út 49.	1937

<i>Név</i>	<i>Életrajzi, ill. a működésre vonatkozó dátumok</i>	<i>Mesterség</i>	<i>Lakóhely-műhely, 1884 után telephely</i>	<i>Ismert lakóhely, műhely időhatárai</i>
32. Kiss Mihály	e. 1930–1937	puskaműves	Siklósi u. 3.	1930
33. Eiler Henrik	i. k. 1930 msz. 1938	puskaműves	a) telephely: Tettye u. 30.	1930
			b) üzlet: Siklósi u. 3.	1930
			c) üzlet: Rákóczi út. 45.	1934
34. Hajek Károly	e. 1935–1937 i. k. 1938 msz. 1940	puskaműves	Munkácsi M. u. 41.	1938
35. Knechtl Rudolf	e. 1934–1937	puskaműves	Rákóczi út 48.	1937

A RÖVIDÍTÉSEK ÉS A TÖBBSZÖR HIVATKOZOTT IRODALOM JEGYZÉKE

- akv.
BML
Civ. Q-E
conscr.
Eperjessy 1988.
- Gy. szám
Hegy, 1999/a.
Hegy, 1999/b.
- jkv.
JPMÉ
Kalotai, 1930.
Kalotai, 1934.
Lt.
Ltsz.
Lugosi – Temesváry, 1989.
Madas, 1978.
- MOL
Szamota, 1902.
tan. ír.
Temesváry, 1963.

Temesváry, 1984.
Temesváry, 1988.
- anyakönyv
Baranya Megyei Levéltár
Civitas Quinque Ecclesiensis
conscriptio
Eperjessy Géza: A szabad királyi városok kézművesipara a reformkori Magyarországon. Budapest, 1988.
Gyarapodási Napló száma
Hegy Klára: Pécs török katonái. Pécsi Szemle, II. évf. (1999) 4. sz. 12–19. o.
Hegy Klára: Pécs török katonasága. In Tanulmányok Pécs Történetéből, 7. Pécs, 1999. 89–105. o.
- jegyzőkönyv
A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve
Pécs–Baranyai Címtár. Szerk. *Kalotai László*. Pécs, 1930.
Pécs–Baranyai Ismertető. Szerk. *Kalotai László*. Pécs, 1934.
levéltár
leltári szám
Lugosi József – Temesváry Ferenc: Pisztolypok. Budapest, 1989.
Madas József: Pécs-belváros telkei és házai. Adatgyűjtemény. Pécs, 1978.
Magyar Országos Levéltár
Szamota István: Magyar oklevél-szótár. Budapest, 1902.
tanács iratai.
Temesváry Ferenc: Kulcs típusok és zár-mechanismusok fejlődése a XVI–XVIII. században. Folia Archaeologica XV. Budapest, 1963. 107–147. o.
Temesváry Ferenc: A váci Vak Bottyán Múzeum fegyvergyűjteménye. Vác, 1984. (Váci Könyvek, új sorozat 2.)
Temesváry Ferenc: Pisztolypok. A Magyar Nemzeti Múzeum tűzifegyver-gyűjteménye. I. Budapest, 1988.

Éva Gál

THE GUNSMITHS OF PÉCS

Summary

The studies treating the history of gunsmiths in Hungary attest that Baranya County and the town of Pécs have not been thoroughly researched in this field. The author's aim has been to supply this defect with collecting, elaborating and publishing the sources and various kinds of publications relating to gunsmiths. Very few information is available concerning the Middle Ages and the period of the Ottoman occupation of Hungary. The first reliable sources, containing the names of noted gunsmiths, date back to the time of the revival of guilds, which began after the Ottomans had been driven out of the country by the end of the 17th century. The sources mention sword-cutlers, gunmakers and other craftsmen in Pécs, which also indicates the specialisation of this trade. In the beginning, gunsmiths belonged to the guild of the locksmiths. Later on, other crafts too were integrated into the guild, which grew to represent several trades. The period of craft unions saw the emergence of independent tradesmen, the more prosperous of whom were able to maintain warehouses, where not only guns and ammunition, but various pieces of hunter's equipment too were available. In the first half of the 20th century, most of the gunsmiths of Pécs were qualified technicians and electricians at the same time (as a speciality of the town perhaps), and there were some that entered into partnership with each other in the hope of greater success.

Between 1712 and 1945, there were altogether 3 sword-cutlers and 28 rifle makers working in Pécs, whom we know by name. The data with reference to them appear in the supplement and on charts attached to the study. Certainly, the topic offers a lot more to research, and further studies will hopefully provide a more detailed picture of the gunsmiths in Pécs.

Éva Gál

COMPLÉMENT À L'HISTOIRE DE L'ARMURERIE DE PÉCS

Résumé

Les études qui traitent les documents de l'armurerie hongroise témoignent du fait que la ville de Pécs et le département de Baranya font partie des territoires peu touchés par les recherches. Cette étude a l'intention de combler ce manque en rassemblant, traitant et publiant les sources, les journaux et les documents relatifs aux armuriers. Nous avons très peu d'informations concernant le Moyen Age et la période de la domination turque. Les premières données crédibles et nominatives sur les artisans fabricants d'armes datent de l'époque où les corporations commençaient à renaître, après le départ forcé des Turcs du pays (1686). Pour la ville de Pécs, les sources mentionnent des fabricants de fusils, d'épée et aussi d'autres maîtres du métier d'armurier, ce qui implique une spécialisation assez avancée. Les fabricants de fusils et de pistolets travaillaient au début au sein de la corporation de feronniers avant que celle-ci devienne une corporation mixte qui rassemblait les représentants de plusieurs métiers. Dans la période des corps des métiers, nous avons déjà affaire à des artisans indépendants dont les plus riches possèdent également des magasins où ils vendent, en plus des armes et des munitions, d'autres articles de chasse. A Pécs, dans la première moitié du 20e siècle, la fabrication de fusils est surtout associée aux métiers d'ajusteur et d'électricien – il s'agit peut-être d'une spécificité locale – et certains maîtres ont tenté leur chance aussi dans des entreprises collectives.

Concernant la période entre 1712 et 1945, nous connaissons nominativement 3 fabricants d'épée et 28 fabricants de fusils. Les données relatives à ces personnes sont présentées sous forme d'une documentation et d'un tableau de synthèse. Nous ne sommes qu'au début de nos recherches concernant l'armurerie de Pécs, ainsi les résultats ultérieurs pourront modifier et nuancer l'image que nous avons aujourd'hui sur les armuriers.

Éva Gál

ZUR GESCHICHTE DER WAFFENSCHMIEDE VON PÉCS (FÜNFKIRCHEN)

Resümee

Die Studien, die die Dokumente der Waffenschmiede in Ungarn aufarbeiten, zeugen davon, dass Pécs (Fünfkirchen) und das Komitat Baranya zu den wenig erforschten Gebieten gehören. Die vorliegende Arbeit möchte mit der Sammlung, Aufarbeitung und Veröffentlichung von Quellen, Presseprodukten und Publikationsdaten bezüglich der Waffenschmiedemeister diesen Mangel beseitigen. Aus der Zeit des Mittelalters und der türkischen Besatzung haben wir nur sehr spärliche Informationen. Die ersten verlässlichen Daten finden wir in der Ära der wiedererwachenden Zünfte nach der Vertreibung der Türken (1686): die Gewerbetreibenden sind bereits dem Namen nach bekannt und beschäftigen sich beweisbar mit Waffenproduktion. In Pécs werden von den Quellen Schwert-Waffenschmiede, Büchsenmeister und Kolbenmeister erwähnt, und dies deutet auch auf eine stärkere Spezialisierung des Gewerbes hin. Die Hersteller von Büchsen und Faustbüchsen waren anfangs im Rahmen der Schlosserzunft tätig. Später erweiterte sich diese Zunft um weitere Gewerbebezüge und fasste die Vertreter mehrerer Berufe als gemischte Zunft zusammen. In der Zeit der Gewerbekorporationen treten bereits selbständige Gewerbetreibende vor uns. Die über bessere Finanzverhältnisse Verfügenden halten auch Handelswarenlager aufrecht, wo neben Waffen und Munition auch sonstige jagdbezogene Artikel zu haben sind. In der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts erscheint die Gewehrproduktion in Pécs – vielleicht als örtliche Besonderheit – vor allem in Vereinigung mit den Berufen des Mechanikers und Elektroinstallateurs. Einige Meister versuchen ihr Glück sogar im Rahmen von Partnerschaftsunternehmen.

Aus der Zeit zwischen 1712 und 1945 kennen wir insgesamt drei Schwert-Waffenschmiede und 28 Büchsenmeister dem Namen nach. Die erforschten Daten bezüglich dieser Personen werden mit Hilfe der Datensammlung und einer zusammenfassenden Tabelle vorgestellt. Noch befinden wir uns erst am Anfang der Untersuchung der Waffenschmiede von Pécs. Die späteren Forschungen könnten das Bild über die Waffenschmiede natürlich noch modifizieren und nuancieren.

Ева Гал

К ИСТОРИИ ОРУЖЕЙНОГО МАСТЕРСТВА В ГОРОДЕ ПЕЧ

Резюме

Статьи, разрабатывающие документы, связанные с изготовлением оружия в Венгрии, свидетельствуют о том, что комитаты Печ и Баранья относятся к областям, наименее исследованным. Настоящая исследовательская работа ставит целью восполнить этот пробел посредством сбора, обработки и опубликования источников, печатных изданий, публикационных данных, касающихся мастеров-оружейников, изготовлявших оружие. Мы располагаем

очень небольшой информацией, касающейся средневековья и турецкого нашествия на Венгрию. После изгнания турок из Венгрии (1686 год) в период возрождения ремесленных цехов мы находим первые достоверные данные, касающиеся ремесленников-оружейников, занимавшихся изготовлением оружия. Что касается города Печ, в источниках упоминаются оружейники, изготавливавшие шпаги, сабли, ружейные мастера и мастера-ремесленники, изготавливавшие станины, платформы, что указывает одновременно и на все более усиливающуюся специализацию промышленности. Мастера по изготовлению винтовок и пистолетов первоначально работали в рамках слесарного цеха, позднее этот цех дополнился и другими промышленными отраслями, и, превратившись в смешанный цех, стал объединять представителей нескольких профессий. В эпоху промышленных корпораций мы уже встречаемся с отдельными самостоятельными промышленниками, некоторые из них, обладавшие более значительными материальными средствами, располагали уже солидными торговыми складами, в которых наряду с оружием и боеприпасами можно было получить и прочие виды стрелкового оружия, необходимого для ведения охоты. В первой половине XX века в городе Печ – возможно, в порядке местной специализации – ружейное дело было представлено прежде всего в сопряжении со специальностями механика и электромонтера, а некоторые мастера пробовали добиться удачи в общественных (коллективных) предпринимательствах.

Из периода с 1712 по 1945 гг. нам известны поименно всего 3 мастера по изготовлению саблей и 28 мастеров-оружейников, производивших ружья. Обнаруженные данные, касающиеся их, показаны с помощью сборника документальных материалов и обобщающей таблицы. Исследование истории мастеров-оружейников города Печ еще только началось, обнаруживаемые по мере исследований данные, разумеется, могут скорректировать сделанные выводы и позволят представить более подробный анализ о мастерах оружейного дела.